

УДК 336.743:004.056.55

DOI: 10.31891/2307-5740-2018-260-4-208-211

ГУДЗОВАТА О. О.

Львівський торговельно-економічний університет

ОБҐРУНТУВАННЯ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Встановлено, що ефективна реалізація грошово-кредитної політики створює умови для соціально-економічного розвитку та безпосередньо впливає на макроекономічні процеси в країні, зокрема на економічну динаміку, рівень та темпи інфляції, стан фінансового ринку, динаміку та структуру зайнятості. Визначено, що державна політика у сфері грошового обігу і кредитних відносин є пріоритетною сферою макроекономічного регулювання, яка визначає напрями та можливості регулювання економічної системи грошово-кредитними методами. Доведено, що реалізація ефективної грошово-кредитної політики вимагає розробки та удосконалення концептуальних основ забезпечення фінансової безпеки, визначення викликів і загроз у грошово-кредитній сфері, встановлення причин, що їх обумовлюють, а також впровадження дієвих механізмів щодо їх попередження і протидії, впровадження обґрунтованої системи стратегічного планування. Доведено, що реалізація сформованих стратегічних, проміжних і тактичних цілей економічного розвитку потребує визначення конкретних інструментів грошово-кредитного регулювання, застосування яких сприятиме посиленню фінансової безпеки держави та досягненню бажаного макроекономічного ефекту.

Ключові слова: фінансова безпека держави, грошово-кредитна політика, теоретико-методичні засади.

GUDZOVATA O.

Lviv University of Trade and Economics

GROUNDS OF THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FORMS OF MONEY-CREDIT POLICY IN THE SYSTEM OF FINANCIAL SAFETY OF THE STATE

It was established that effective implementation of monetary policy creates conditions for socio-economic development and directly affects macroeconomic processes in the country, in particular on economic dynamics, the level and rates of inflation, the state of the financial market, dynamics and the structure of employment. The state policy in the field of money circulation and credit relations is a priority area of macroeconomic regulation, which determines the directions and possibilities for regulating the economic system by monetary methods. The purpose of the article is to substantiation of theoretical and methodical principles of monetary policy in particular in the system of providing financial security of the state. It was determined the implementation of effective monetary policy requires the development and improvement of the conceptual framework for financial security, identifying challenges and threats in the monetary sphere, identifying the reasons for them, as well as introducing effective mechanisms for their prevention and counteraction, the introduction of a well-founded strategic planning system, and the principles of monetary policy are purposefulness, transparency (transparency), certainty of the time horizons of monetary objectives, responsibility. It was developed the objectives of the state monetary policy, which include: strategic (production growth, employment growth, balancing of the balance of payments); intermediate (revival of market conditions, changes in demand and supply); tactical (regulation of money supply, interest rate, exchange rate). Realization of the formed strategic, intermediate and tactical goals of economic development requires the definition of specific instruments of monetary regulation, the application of which will contribute to strengthening the financial security of the state and achieve the desired macroeconomic effect.

Keywords: financial security of the state, monetary policy, theoretical and methodical principles.

Постановка задачі. Запорукою економічного зростання та зміцнення конкурентоспроможності національної економіки в контексті забезпечення фінансової безпеки держави виступає ефективна реалізація грошово-кредитної політики, яка створює умови для соціально-економічного розвитку та безпосередньо впливає на макроекономічні процеси в країні, зокрема, на економічну динаміку, рівень та темпи інфляції, стан фінансового ринку, динаміку та структуру зайнятості. На формування характеру та інструментального набору грошово-кредитної політики в цілях посилення фінансової безпеки держави мають вплив як об'єктивні (загальні макроекономічні тенденції, ефективно функціонуюча банківська система, розвиток небанківського інституційного інвестування, параметри фінансово-економічної безпеки підприємництва, місце держави в міжнародному поділі праці, рівень залежності внутрішнього ринку від зовнішньоекономічної кон'юнктури та ін.), так і суб'єктивні (політична ситуація всередині країни, рівень незалежності та прозорості діяльності НБУ, масштаби корупційних впливів, параметри економічних очікувань населення, його ментальність та психологія мислення та ін.) чинники.

В свою чергу грошово-кредитна політика, з одного боку, є адекватною відповіддю на запити, що формують сучасні виклики і загрози фінансовій безпеці держави, а з іншого – прямим віддзеркаленням реального стану національної економіки, ситуація в якій зумовлює необхідність розроблення ефективних механізмів та інструментів управлінського впливу в системі забезпечення фінансової безпеки економіки. Для досягнення поставлених перед грошово-кредитною політикою завдань, а також з'ясування її ролі у забезпеченні фінансової безпеки держави необхідно здійснити структурно-декомпозиційний аналіз поняття «грошово-кредитна політика» як складової економічної політики держави, яка покликана управляти процентними ставками, грошовою масою та валютним курсом.

Аналіз досліджень та публікацій. Стратегічні засади формування та реалізації державної грошово-кредитної політики досліджуються у працях А. Гриценка [1], О. Дзюблюка [3], А. Філіпса [8] та ін. Вплив грошово-кредитної політики на основи фінансової безпеки держави є предметом досліджень Е. Долана [4], М. Федеріка [5], А. Мороз, М. Пуховкіна, М. Савлука [8] та ін. Водночас, питання формування теоретико-методичних засад сучасної грошово-кредитної політики зокрема в аспекті її впливу на параметри фінансової безпеки держави залишаються недостатньо вивченими.

Виділення невирішених частин. Незавершеними на сьогодні є результати досліджень, які стосуються формування теоретико-методичних засад сучасної грошово-кредитної політики в аспекті її впливу на параметри фінансової безпеки держави.

Формулювання цілей. Метою статті є обґрунтування теоретико-методичних засад грошово-кредитної політики зокрема в системі забезпечення фінансової безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. У фінансово-економічній науковій літературі існує багато визначень і підходів до тлумачення сутності поняття «грошово-кредитна політика». Деякі автори відносять до неї будь-які заходи держави, які стосуються грошово-кредитної сфери, включаючи й ті, що здійснюються без участі центрального банку. За визначенням Е. Дж. Долана, грошово-кредитна політика складається з усіх дій уряду, які впливають на кількість грошей, що перебувають в обігу. Тобто, грошово-кредитна політика складається з комплексу заходів регулюючого впливу, спрямованих на зміну грошової маси в обігу і покликаних безпосередньо впливати на ділову активність та ліквідність банківської системи [4, с.124]. Проте такий підхід надто узагальнений і недостатньо характеризує економічну сутність грошово-кредитної політики, а визначає її як складову загальної економічної політики.

Інші автори трактують грошово-кредитну політику як один із провідних інструментів, за допомогою якого органи влади в ринковій економіці регулярно впливають на темп і напрямок загального економічного зростання, включаючи не лише рівень валового продукту і зайнятості, але й загальний рівень зростання чи падіння цін [5, с.226]. Недоліком цього визначення є те, що сутність грошово-кредитної політики у даному випадку визначається через конкретні її стратегічні та тактичні цілі, однак не зазначено, що вони можуть змінюватися залежно від особливостей конкретного історичного періоду, притаманних для нього викликів і загроз, специфіки національних інтересів держави.

Водночас трапляються і дещо вужчі тлумачення грошово-кредитної політики. Так, у підході В. Базилевича, К. Базилевич, Л. Баластрик і В. Козюка метою грошово-кредитної політики є забезпечення рівноваги між пропозицією грошей і попитом на них та підтримання зовнішньої та внутрішньої стабільності національної валюти. У визначенні О. Барановського і В. Мунтіяна метою грошово-кредитної політики є виконання функцій центрального банку і забезпечення платоспроможності грошово-кредитної системи. У визначенні О. Колодізева грошово-кредитна політика спрямована на регулювання грошово-кредитних відносин, що вочевидь є не стільки метою грошово-кредитної політики, скільки інструментом щодо досягнення інших цілей. Відповідно до таких підходів суть грошово-кредитної політики обмежується лише одним із можливих варіантів розвитку регулятивного процесу, коли за проміжну ціль політики визначається зміна грошової маси в обігу. Водночас усі інші можливі варіанти його розвитку залишаються поза увагою, що істотно знижує результативність грошово-кредитної політики.

Більш повним і точним визначенням грошово-кредитної політики є розуміння її як комплексу взаємопов'язаних, спрямованих на досягнення певних цілей заходів щодо регулювання грошового ринку та кредитних відносин, що їх реалізовує держава через центральний банк. При цьому, економічний зміст грошово-кредитної політики полягає у наступному: (1) грошово-кредитна політика – це один із секторів економічної політики вищих органів державної влади; (2) вищі органи державної влади регулюють гроші як систему відносин суб'єктів економіки; (3) грошово-кредитна політика забезпечується притаманними їй грошово-кредитними механізмами [3, с.180]. Відповідно до такого підходу грошово-кредитна політика набуває чітких, економічно обумовлених меж, внутрішньо єдиної інституційної основи, тобто охоплює розвиток грошового обігу і кредитних відносин, виступає як системний, організаційно оформлений регулятивний механізм зі своїми специфічними цілями, інструментами та роллю в економічній системі [7, с.37]. Іншими словами, грошово-кредитна політика є інструментом впливу на кількість та ціну (процентну ставку) позичкового капіталу, щоб відповідно до цілей державної економічної політики впливати на попит і механізми використання кредитів у реальному секторі економіки.

Підвищена увага до грошово-кредитної політики як інструменту забезпечення фінансової безпеки домінувала у 20-х рр. ХХ ст. Однак внаслідок кризових процесів 30-х рр. ХХ ст. кейнсіанці почали розглядати грошово-кредитну політику лише як інструмент нівелювання дисбалансів економічного розвитку при проходженні фаз ділового циклу, зокрема, різких підйомів і спадів, більше того, грошово-кредитна політика визначалася як вторинна відносно фіскальної політики. В свою чергу, підхід монетаристів полягав у обґрунтуванні різноманітних ефектів і народногосподарських наслідків внаслідок зрушень у грошово-кредитній сфері, визначаючи базисом економічного розвитку динаміку грошової маси. В сучасних умовах в основу реалізації грошово-кредитної політики більшості розвинутих країн світу закладено принцип компенсаційного регулювання, який базується на поєднанні двох протилежних підходів (кейнсіанського та монетаристського) та застосовуються на різних фазах економічного циклу [6, с.59-60].

Виходячи із вище зазначених наукових гіпотез, які є основою для державної політики в грошово-кредитній сфері в цілях посилення фінансової безпеки держави, основним об'єктом грошово-кредитного регулювання є сукупна грошова маса, від розміру якої залежить динаміка основних показників макроекономічного розвитку. У зв'язку з цим залежно від стану економічної кон'юнктури центральний банк може реалізовувати два основні види грошово-кредитної політики, які здійснюють взаємопротилежний вплив на динаміку грошової маси: (1) рестрикційна грошово-кредитна політика (політика «дорогих грошей») спрямована на обмеження обсягу кредитних операцій, підвищення рівня процентних ставок і гальмування темпів зростання грошової маси в обороті. Крім того, ця політика застосовується як з метою згладжування різких коливань фаз економічного циклу, так і з метою стримування інфляції та забезпечення стабільності грошової одиниці; (2) експансійна грошово-кредитна політика (політика «дешевих грошей») супроводжується розширенням обсягів кредитних операцій, зниженням рівня процентних ставок і зростанням грошової маси.

Суб'єктом грошово-кредитної політики виступає держава, яка регулює цю сферу через свої представницькі органи – центральний банк і відповідні урядові структури – міністерства фінансів чи казначейства, органи нагляду за діяльністю банків і контролю за грошовим обігом, інституції зі страхування депозитів та інші установи. Визначальна роль у здійсненні грошово-кредитного регулювання належить НБУ.

Зауважимо, що реалізація грошово-кредитної політики передбачає визначення її стратегії і тактики. Тоді як грошово-кредитна стратегія встановлює яким чином держава може використовувати інструменти грошово-кредитної політики для реалізації цілей, визначає процедури прийняття відповідних рішень в умовах певного грошово-кредитного устрою. В науковій літературі виокремлюють чотири основних принципи грошово-кредитної стратегії, зокрема: цілеспрямованість; транспарентність (прозорість); визначеність часових горизонтів грошово-кредитних цілей; відповідальність [1, с.11]. Принцип цілеспрямованості ґрунтується на чіткому визначенні цілей грошово-кредитної політики та узгодженні між операційними, проміжними та стратегічними цілями. Принцип транспарентності полягає в інформуванні громадськості щодо реалізації грошово-кредитної політики. Принцип визначеності часового лагу грошово-кредитних цілей встановлює проміжок часу між початком здійснення заходів і очікуваними результатами. Принцип відповідальності передбачає розподіл повноважень та нормативних обов'язків за досягнення стратегічних пріоритетів.

В свою чергу, розробка стратегії передбачає постановку цілей, встановлення певної ієрархії цілей, визначення параметрів цілей відповідно до завдань, які враховують поточні особливості тенденцій на світових ринках, характер їх впливу на національну економіку, макроекономічну ситуацію в країні, зокрема, стан платіжного балансу, рівень збалансованості витрат державного бюджету, рівень тінзації економічних відносин, інвестиційний клімат в країні тощо. У зв'язку з цим, виникає необхідність групування цілей грошово-кредитної політики у структуровану ієрархію, яка включає стратегічні, проміжні та тактичні цілі.

Під стратегічними цілями слід розуміти кількісні та якісні довгострокові орієнтири (стабільність цін та обмінного курсу національної грошової одиниці, економічне зростання, високий рівень зайнятості населення), які повинні відповідати кінцевим цілям державної економічної політики, що розробляються на основі результатів стратегічного аналізу, оцінки рівня конкурентних можливостей і переваг держави. При цьому, досягти одночасно всіх стратегічних цілей неможливо, оскільки деякі з них є суперечливими. Наприклад, в умовах короткострокового періоду необхідно обирати між подоланням інфляції чи безробіття, оскільки фінансування державою заходів щодо підготовки та перепідготовки кадрів для забезпечення «повної зайнятості» через дефіцит бюджету може призвести до посилення інфляційних процесів в країні. Тоді як фінансування дефіциту державного бюджету за рахунок неінфляційних джерел з метою стабілізації цін може призвести до зростання процентних ставок за кредитами комерційних банків, що, в свою чергу, знижує рівень фінансово-кредитного забезпечення суб'єктів підприємницької діяльності у поєднанні зі спадом виробництва.

Для більшості центральних банків будь-якої країни світу існує проблема вибору оптимального рівня стабільності грошової одиниці. По-перше, підтримка стабільного обмінного курсу за допомогою інтервенцій на валютному ринку впливає на пропозицію грошей і дестабілізує рівень цін, що свідчить про необхідність нівелювання суперечностей між стабільністю обмінного курсу і внутрішнім рівнем цін. По-друге, у зв'язку з динамічністю грошової одиниці виникає потреба у визначенні її міри, що пов'язано із проблемою вибору через вплив зміни кількості грошей та цінних параметрів грошового ринку на реальні економічні величини в коротко- і середньостроковому періодах. В економічній науці дослідження зазначеної проблематики активно розпочалися у період Великої депресії. Зокрема, Дж. М. Кейнс довів, що вплив зміни кількості грошей на інфляцію та обсяг виробництва залежить від фази економічного циклу та ступеня завантаженості економіки [2].

В кінці 50-х рр. ХХ ст. новозеландський вчений А. Філіпс розробив базис для розв'язання завдання оптимальної величини стабільності грошової одиниці у взаємозв'язку між інфляцією та безробіттям, зокрема, виявив обернену залежність між показниками безробіття і номінальної заробітної плати на основі дослідження динаміки цих економічних параметрів у Великобританії у період 1861–1957 рр. [8]. Подібні взаємозалежності було виявлено для інших країн, а в 1960 р. лауреати Нобелівської премії з економіки

П. Самуельсон та Р. Солоу розвинули результати, отримані А. Філіпсом, виявивши обернений зв'язок між інфляцією та безробіттям, який дістав назву кривої Філіпса.

Підсумовуючи, варто зазначити, що концептуальні положення грошово-кредитної політики як важливого елемента забезпечення фінансової безпеки держави, базуються на використанні низки термінів і понять, основними з яких є об'єкти та суб'єкти, стратегії, цілі та пріоритети, режими тощо, ґрунтовне дослідження яких створює підґрунтя для розробки пріоритетів та механізмів удосконалення грошово-кредитної політики в системі забезпечення фінансової безпеки держави.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Державна політика у сфері грошового обігу і кредитних відносин є пріоритетною сферою макроекономічного регулювання, яка визначає напрями та можливості регулювання економічної системи грошово-кредитними методами. Реалізація ефективної грошово-кредитної політики вимагає розробки та удосконалення концептуальних основ забезпечення фінансової безпеки, визначення викликів і загроз у грошово-кредитній сфері, встановлення причин, що їх обумовлюють, а також впровадження дієвих механізмів щодо їх попередження і протидії, впровадження обґрунтованої системи стратегічного планування. Водночас реалізація сформованих стратегічних, проміжних і тактичних цілей економічного розвитку потребує визначення конкретних інструментів грошово-кредитного регулювання, застосування яких сприятиме посиленню фінансової безпеки держави та досягненню бажаного макроекономічного ефекту. Подальші дослідження у цій сфері доречно сконцентрувати над розробкою функціонально-структурних інструментів локалізації державної грошово-кредитної політики.

Література

1. Гриценко А. Монетарна стратегія: шлях до ефективної грошово-кредитної політики / А. Гриценко, Т. Кричевська // Вісник Нац. Банку України. – 2006. – № 2. – С. 8–19.
2. Гриценко А. Цілі та стратегія грошово-кредитної політики [Електронний ресурс] / А. Гриценко, Т. Кричевська. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/28462/08-Hrytsenko.pdf?sequence=1>.
3. Грошово-кредитна система України в умовах ринкових перетворень в економіці : монографія / за ред. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль : «Карт-Бланш», 2007. – 309 с.
4. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / [Долан Э.Дж. и др.] ; пер. с англ. В. Лукашевича и др. ; под общ. ред. В. Лукашевича. – Л., 1991. – 448 с.
5. Мишкін Фредерік С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Мишкін Фредерік С. ; пер. з англ. С. Панчишин, А. Стасишин, Г. Стеблій. – К. : Основи, 1999. – 963 с.
6. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін / [за ред. В.С. Стельмаха]. – К. : Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2009. – 404 с.
7. Центральний банк та грошово-кредитна політика : підручник / кол. авт. : А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук та ін. ; за ред. А. М. Мороза і М. Ф. Пуховкіної. – К. : КНЕУ, 2005. – 383 с.
8. Phillips A. The Relation between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in the United Kingdom 1861-1957 / A. Phillips // *Economica*. – 1958. – Vol. 25, № 100. – P. 283–299.

References

1. Grytsenko A. Monetary strategy: the path to effective monetary policy, NBU Bulletin, 2006, № 2, pp. 8-19.
2. Grytsenko A. Goals and strategy of monetary policy, <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/28462/08-Hrytsenko.pdf?sequence=1>.
3. Dzubluck O. V. The monetary and credit system of Ukraine in the conditions of market transformations in the economy, Ternopil, Kart-Blanche, 2007, 309 p.
4. Dolan E.J. Money, banking and monetary policy, Lviv, 1991, 448 p.
5. Frederik S. Economics of money, banking and financial markets, Kyiv, Osnovy, 1999, 963 p.
6. Stelmah V. S. Monetary policy of the National Bank of Ukraine: current state and prospects for change, Kyiv, Center for Scientific Researches of the National Bank of Ukraine, 2009, 404 p.
7. Moroz A. M., Puhovkina M. F., Savluc M. I. Central bank and monetary policy, Kyiv, KNTNEU, 2005, 383 p.
8. Phillips A. The Relation between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in the United Kingdom 1861-1957, *Economica*, 1958, 283–299 p.

Рецензія/Peer review : 30.08.2018

Надрукована/Printed : 17.09.2018

Рецензент: д. е. н., проф. Флейчук М. І.